

Nr 98

Ampt Epe

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

318
1135

Ampt Epe

Nr 98 – maart 1992

REDAKTIE: Th. te Riele-ter Laak, Dorpsstraat 12, 8171 BP Vaassen,
telefoon 05788-1304

Het blad verschijnt 4 keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden
van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'

'AMPT EPE' HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

De vereniging stelt zich onder meer tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling voor de
geschiedenis van de Gemeente Epe

Lidmaatschap *f* 22,50 per jaar

Bestuur:

- Voorzitter: W. Terwel
Apeldoornseweg 41 – 8172 EH Vaassen
Telefoon 05788-1455
- Sekretaresse: Th. te Riele-ter Laak
Dorpsstraat 12 – 8171 BP Vaassen
Telefoon 05788-1304
- Penningmeester: W. van Putten
Hoofdstraat 80 – 8162 AL Epe
Telefoon 05780-13579
- Leden: M. Endendijk

Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester 'Ampt Epe'
I.S.S.N. nr 0166-2023

Reizen en postverzending van en naar Tongeren in de 19e eeuw (1)

In zijn bespreking van het boekje „De weg welken God gehouden heeft met Christina van den Brink enz.”, maakt de heer Kouwenhoven een opmerking over het reizen naar Amsterdam in de 18e eeuw. Hierdoor geïnspireerd wil ik de lezers iets vertellen over het vervoer van personen, brieven en vracht tussen Tongeren en Amsterdam in de 19e eeuw.

Toen de oude Jan Hendrik Rauwenhoff in 1815 overleed werd het beheer van Tongeren aanvankelijk gezamenlijk verzorgd door zijn kinderen. Van de oudste zoon Nicolaas Wilhem, die arts was in Amsterdam, weten wij dat hij 's zomers per koets, bespannen met vier paarden, de reis naar Tongeren maakte. Dit was evenwel niet de goedkoopste manier van reizen en het was dan ook gewoner dat men vanuit Amsterdam per schip naar Harderwijk of Elburg voer. De afstand naar Tongeren werd vervolgens per „wagen” afgelegd. Met eigen rijtuig kon dat rechtstreeks, anders moest men gebruik maken van de vracht- en passagiersdienst op Nunspeet of Epe. Een 14-jarig meisje, Eline de la Fontaine Schluiter, die van Amsterdam naar Tongeren reisde, vertelt hierover in haar dagboek.

„Vrijdag 4 juli 1823. 's-avonds om 7 uur namen wij afscheid van de heele familie. Doortje, Philippine, Louise Annette en Rudolphe Le Chevalier bragten ons op het Harderwijker schip, waar zij tot 8 uur bleven en met het schuitje terug kwamen. Wij hadden de kajuit afgehuurd. Toen de vriendjes weg waren, bleven Fanny en ik nog wat zitten en deden ons souper, dat uit kersen en broodjes bestond. Het was de eerste zeereis, die ik deed, doch gelukkig was het heerlijk stil weder, zodat ik niets van zeeziekte voelde. Ik ging om 10 uur naar bed en sliep zeer goed tot half zeven. (De passagiers met kleinere beurs brachten, al dan niet op elkaar gepakt, zittend op houten banken de nacht door. Kr.). Om 8 uur kwamen wij 5 july te Harderwijk aan Om half tien reden wij met het karretje van de Veluwe naar Harderwijk; om 12 uur te Nunspeet; tot hiertoe is de weg vrij aangenaam, maar even buiten Nunspeet begint het Nunspeter zand, dat een woestijn gelijk en zeer lang is. Wij aten kersjes, wat mij zeer verkwikte. Om 3 uur kwamen wij in Tongeren aan.”.

Nicolaas Wilhem Rauwenhoff overleed in 1818 en sindsdien waren zijn zuster Geertruida Johanna, weduwe van Albert Strocker, die in Kampen woonde en zijn zoon Jan Hendrik, koopman in Amsterdam, het meest betrokken bij het beheer van de buurschap. Ter plaatse hield Jacob Lubbertsz van Tongeren toezicht. Hij woonde in de tuinmanswoning bij het

Oude Huis. Tante Strochel verbleef elk jaar van april tot oktober op het Oude Huis, waar zij de werkzaamheden met Jacob besprak en waar zij haar correspondentie voerde met Jan Hendrik. De brieven gingen met het Harderwijkerschip. Sinds 1807 was de postwet van kracht en was de post een onderwerp van Staatszorg. Om de kosten te drukken werd een deel van het werk uitbesteed aan voerlieden, schippers en mogelijk andere vervoerders. Regelmatig werden ook groenten, vruchten en wild naar de Heeregragt gestuurd: „Jan (zoon van Jacob) brengt een meloen die er op het oog goed uitziet ik zend hem hier nevens en hoop dat hij U als Tongersch produkt aangenaam zal zijn, gij moet mij eens schrijven hoe zij van smaak was”. Jan Hendrik stuurde op zijn beurt „overzeese produkten”: „Met het schip van Maandag heb ik U enige proviesies gezonden als zeer lekkere coffij, beste Caroline Rijst en Congo thee. . . .”. De tochten per „schuit” waren niet altijd zo comfortabel als Eline Schlüter beschreef, want het kon spoken op de Zuiderzee: „Men leest met schrik de zeetijdingen. Elders moet de storm nog heviger gewoed hebben als op onze kusten het weeder schijnt nog niet aan 't bedaren, het schip daar gij de lompen mee verzonden hebt zit op het land bij Elburg digt bij de Dijk. Het zal veel moeite kosten om het weer in 't water te krijgen”.

De vaart op Harderwijk bestond al ruim twee eeuwen. In het Gemeente-archief van Harderwijk bevindt zich een ordonnantie en vrachtlĳst van 1777, waarin regels voor de dienst zijn vastgelegd. Er voeren vijf schippers, twee van Amsterdam en drie van Harderwijk. Zij voeren „in één beurs” dat wil zeggen dat de vrachtgelden werden samengevoegd om in vijf gelijke delen te worden verdeeld. De schepen mochten niet ouder zijn dan zestien jaar. Artikel 8 gaat over de passagiers: „De schipper en derzelver knechts zullen gehouden zijn, zich nugter en bekwaam te gedragen, ook de Passagiers ordentelijk te behandelen het schip in goede staat te onderhouden, en van alle vuiligheid te zuiveren; des nagts tot gemak van de Passagiers een brandende kaars op te steeken, en zoo veel mogelijk is, zig van eenige Provisie en vooral van water te voorzien, om in cas van nood, de Passagiers daarmee te gerieven; alles op poene van arbitrale correctie”.

Enkele prijzen van de vrachtlĳst:

	Gl	St	P
Een groote Mand Salade of andere groente	0	4	0
Dakpannen 1000 stuks	2	0	0
Brieven	0	2	0

Van een soortgelijke prijslijst uit 1744 van Elburg, „waar na de Veerschippen van Elburg en Amsterdam haar omtrent de Vragten voortaan sullen hebben te reguleren, zijn enkele prijzen:

	Gl	St	P
Een groote turfmande met salade	0	1	8
1000 pannen	2	5	0
Een schaap	0	2	8”.

Vanuit de havenplaatsen gingen post, vracht en passagiers per wagen, rijtuig, huifkar of hoe het maar mag heten, naar hun plaats van bestemming. Ook die dienst was geregeld in een ordonnantie en die van Elburg van 24 mei 1806 begint als volgt:

„Ordonnantie op de bediening en waarneming der Vragten voor de Passagiers uit het Veer van Amsterdam op Elburg, en met vreemde Jagtschepen te Elburg aankomende, waar na zich de voerlieden zullen hebben te gedragen.

Art. 1 Niemand zal eenige passagiers met het Beurtschip van Amsterdam alhier aankomende mogen vervoeren dan de voerlieden welke daar toe van de Magistraat zijn geadmitteerd.

Art. 2 Egter zal het zoodane passagiers welke eigen rijtuigen houden vrij staan, om daar van gebruik te maken, of zich daarmede te laten afhalen”. Na richtlijnen omtrent de verdeling der dienst tussen de verschillende voerlieden een prijslijst: „De Vragttonen worden bepaald als volgt voor een wagen of Fourgon met twee paarden bespannen

	Gl	St	P
's Zomers na Kampen, Hattem en Epe	4	0	0
's Winters na Kampen, Hattem en Epe	4	10	0”.

Uit de tijd dat Charles le Chevalier het beheer over Tongeren voerde blijkt uit de briefwisseling dat post en vracht met het schip van Elburg werden verzonden. Het is niet duidelijk of dat te maken heeft met de nieuwe weg van Elburg naar Epe, waarvoor de stad Elburg een lening aanging van *f* 10.000,— en waarin Le Chevalier voor *f* 500,— deelnam. In november 1851 werd voor de aanleg van die weg grond van Tongeren gekocht. In oktober 1853 schreef Le Chevalier aan Jan Jacobsz van Tongeren: „Wanneer Elburg vroeger een heele dag was dan mag de nu zooveel korteren en harde weg wel op eene halve rekenen. Met eene gewoone vracht 's morgens om 6 uur vertrekkende heb ik ze tegen 12 uren terug zien komen . . .”.

J. C. Kreffer.

Historisch overzicht van de tot standkoming van diverse kaarten in de gemeente Epe (3)

KAART 1

Geeft de situatie weer een paar honderd jaar later en is door een onbekende tekenaar in beeld gebracht.

Het Flevo-meer neemt al de vorm aan van de latere Zuiderzee.

De hoger gelegen gronden blijven gespaard voor wegspoelen. Dockum en Alckmaar, maar ook Haarlem en Amsterdam staan al aangegeven. De beide eerstgenoemde nederzettingen zijn op terpen gebouwd en hebben de stormen en het hoge water getrotseerd.

De Veluwe is ook hier nog niet aan z'n trekken wat bewoonbaarheid aangaat.

Weer ongeveer 500 jaar later is de situatie zodanig dat de Zuiderzee al op „formaat” is zoals wij die in onze schooljaren op kaart zagen afgebeeld. Wel zijn in die periode zo'n 12 dorpen in de golven verdwenen. Campen en Harderwijk zijn gesticht maar verder is de Veluwe nog woest en ledig.

KAART 2

In 1570 was Chr. 's Grooten een zeer bekwaam kaarttekenaar. Hij kreeg van de hertog van Savoie opdracht een kaart van de Veluwe te maken. De hertog was toen gouverneur en luitenant-generaal van Nederland en lag in die tijd net overhoop met Philips II. Een goede overzichtelijke kaart van het operatiegebied was nooit weg.

's Grooten maakte er een artistieke kaart van, alsof hij in vogelvlucht over de Veluwe is gevlogen. Het is één van de weinige kaarten uit die tijd die op het Noorden georiënteerd is en voor tegenwoordige kaartgebruikers gemakkelijker bruikbaar is.

Geografisch zijn er een paar fouten gemaakt. Zo ligt Tongeren op de plaats Gortel en omgekeerd en Lohuizen ligt in Wissel. Maar voor die tijd een goede kaart; het klooster te Oene met de Korenmolen zijn goed aangegeven. Ook is de Grift niet als kronkellijn getekend.

F. Zandstra.

TAA-RE weer een oplossing

De betekenis van de muurijzers TAA-RE op de boerderij in Tongeren houden de gemoederen nog steeds bezig. Om de discussie nog iets aan te wakkeren kom ik met de volgende „oplossing”. Onlangs trof ik een artikel aan over muurijzers. En wat blijkt: vroeger werd de letter J veelvuldig gesmeed als een, in onze ogen, T. Waarmee ik maar wil zeggen, om het nog iets gecompliceerder te maken: staat er nu TAA-RE of eigenlijk JAA-RE?

W. van Putten.

Op kritisch bezoek bij „gegoede ingezetenen”

In 1989 promoveerde aan de Vrije Universiteit van Amsterdam S. W. Verstegen op het proefschrift „Gegoede ingezetenen”; Jonkers en geerfden op de Veluwe tijdens Ancien Régime, Revolutie en Restauratie (1650-1830). Onze streekarchivaris G. Kouwenhoven besprak het boek in ons blad Ampt Epe nummer 88 van september 1989.

In 1990 verscheen het werk als nummer 19 in de serie Gelderse Historische Reeks, een uitgave van de gelijknamige stichting.

Bij het lezen van dit proefschrift, waarop de schrijver bij prof. dr J. L. van Zanden promoveerde vielen verschillende passages op, waarvan wij de juistheid meenden te moeten betwijfelen. Redenen voor ons om deze gedeeltes eens nader en dan aan de hand van de in het notenapparaat geciteerde archiefbronnen en literatuur te bezien. Men mag er toch vanuitgaan dat het gebruikte bronnenmateriaal op een juiste en correcte manier is gebruikt, mede omdat daaruit in het boek conclusies worden getrokken die over bepaalde onderwerpen nogal vèr gaan.

Wij willen ons bezoek beginnen op bladzijde 16 onderaan. Wij citeren:

„De graanmaten die de boeren gebruikten weerspiegelen hun orientatie: boeren in Epe gebruikten Deventer graanmaten. . . ” noot 7.

De aangehaalde bron is : Roessingh Gelderse landmaten pagina 82. Hier lezen wij: „De oostelijke Veluwerand en de IJsselvallei waren deels gericht op Zutphen en Deventer en daar treffen wij dan ook het Zutphense- en Deventer mud aan. Op de noordelijke Veluwe vinden wij het gebruik van het Harderwijker- en Elburgse mud. . .”. Kunnen wij hieruit nu afleiden dat in Epe met het Deventer mud werd gerekend?

Al eerder werd door de promovendus en toen samen met zijn promotor deze onjuiste conclusie getrokken. In hun artikel „Vier landbouwbedrijven op de Veluwe in de negentiende eeuw (1808-1867)” in het Jaarboek voor de geschiedenis van bedrijf en techniek deel 4 (1987) op bladzijde 94 noot 20. „Tot 1828 zijn alle vermeldingen in de pachtboeken (bedoeld zijn archief Cannenburgh inv. 524 en 525) in Deventer mud van 1.15 hl; na dat jaar worden de metrieke maten gebruikt. . .”. Nemen wij het pachtboek (524) ter hand dan geeft ons dat meteen de juiste gegevens namelijk onder andere:

folio 82 Erve het Bossenbroek vóór 1828 20 mud, daarna 26 mud 70;

folio 99 Erve te Lohuizen vóór 1828 16 mud, daarna 21 mud 36;

folio 111 Erve te Vemde vóór 1828 24 7/8 mud, daarna 33 mud 20;

folio 129 Erve de Muggenberg vóór 1828 24 mud, daarna 32 mud 04 en folio 203 Martenshof vóór 1828 2 mud, daarna 2 mud 66.

Hieruit blijkt overduidelijk dat het Harderwijker mud van 1.33 hl werd gehanteerd. Ook het negentiende eeuws archief van Epe Inv. nummer 443 geeft op folio 64, d.d. 13 april 1818:

Inzake het molsteren van graan Dat hier bij de molenaars altijd Harderwijker maat wordt gerekend, waarvan zij een zestiende deel nemen van het meel bij het molsteren (molsteren is het nemen van maalloon in natura).

Wij vervolgen ons bezoek en komen op bladzijde 17 onderaan:

„Eveneens in tegenstelling tot de situatie langs de rivier, besloegen hier de bouwlanden van een boerderij maar betrekkelijk weinig grond. Een boerderij met meer dan 10 hectare was al groot: een erve van 25 hectare zondermeer uitzonderlijk”. De noot geeft aan dat in Vaassen slechts één zo'n groot boerenbedrijf was. Dit zou ontleend zijn aan het Oud archief Epe Inv. nummer 156. In dit register van 1812 zijn de ongebouwde gronden van Vaassen en Oene van elke grondeigenaar opgenomen. Daar uiteraard geen gebouwen zijn opgenomen kunnen wij alleen maar zien hoeveel morgen aan bouwland, weiland en dergelijke elke grondeigenaar in totaal bezit. Wanneer wij het grondbezit van de familie van Isendoorn à Blois buiten beschouwing laten, (zij hadden geen boerenbedrijven van deze uitzonderlijke grootte) en er vanuit gaan dat het totale grondgebied per vermelde eigenaar betrekking heeft op één boerenbedrijf dan is er geen enkel bedrijf dat de beschikking had over meer dan 17 hectare bouwland.

Dan gaan wij naar pagina 20, eveneens onderaan:

Schrijver is het niet eens met de karakterisering die A. J. Wichers in zijn dissertatie „De oude plattelandsbeschaving” geeft van de Veluwnaar. Wichers schrijft over de Veluwnaar als, bevindelijk wantrouwend, immobiel en onderdanig, . . . Het is het goed recht van de schrijver een andere mening te hebben. De Veluwnaar schrijft hij had vroeger evenwel een ander karakter. *„Hij was eerder een feest- dan een kerkganger (noot 41). Overwerkte gerichtslieden klaagden rond 1800 over de „pleitziëke ingezetenen: haatdragend, stijfhoofdig, roekeloos en liefhebbers van krakelen” (noot 42). De jonkers gaven in deze niet het goede voorbeeld. Westrate omschreef de bijeenkomsten van de ridderschap als een Poolse landdag (noot 32). Bovenstaande moet dus zijn mening ondersteunen! Wij zullen eens zien. Noot 41: Roessingh, Godsdienststelling pagina's 158.159. Roessingh schrijft: „dat in de tweede helft van de 17e eeuw in een aantal Veluwse dorpen de weekmarkt op zondag werd gehouden en dat in Kootwijk in het*

begin van de 18e eeuw drie zondagen achter elkaar in september en oktober geen godsdienstoefening werd gehouden omdat de predikant dan geen gehoor had wegens de kermessen in Kootwijk, Barneveld of Garderen". . . . Maar op deze incidentele informatie kunnen wij toch moeilijk „de Veluwnaar” kwalificeren als „eerder een feestganger dan een kerkganger”. Noot 42: Hier vinden wij als bron Oud archief Epe Inv. nummer 6 folio 20 d.d. 24 februari 1804. Klagende, overwerkte gerichtsliden zoeken wij daar vergeefs. Het betreft hier een conceptbrief aan de provisioneel Drost van Nederveluwe waarin het Ambt Epe op verzoek van deze Drost een aantal mogelijkheden aandraagt over „hoedanig het gerigt zou kunnen worden betaald”. . . . Wij citeren het laatste gedeelte: „maar tot aanmerkelijke verlichting zou in de derde plaats verstrekken wanneer voortaan door de litigerende partijen, zowel aan de Drost en Landschrijver als aan de verdere leden des gerigts eene zekere somma van penningen onder d'eene of andere benaming voor 't slaan der sententie moest betaald worden. Door deze maatregel die ofschoon vreemd voor de Veluwe, egter in zig zelve billijk en bij de meest bekende regtbanken in gebruik is, zouden de pleitzieke ingezetenen die meestal hunne procedures uit haat, stijfhoofdigheid of roekeloosheid voeren en om welken alleen 't gerigt benodigd is, zig wel voornamentlijk genoodzaakt zien in de kosten des Gerigts te dragen zonder dat de last alleen op de Ambtscassen en gevolglijk op 't gros van ingezetenen die geen lust in 't procederen hebben behoeften neer te komen. De defroyementen voor den Drost, leden des Gerigts en Landschrijver konden hierdoor met regt eene aanmerkelijke vermindering ondergaan en wij voor ons kennen niets dat met meerder billijkheid geschikter is om de grote kosten voor de ambten uit te winnen dan door deze inrigting. Die kaatsen wil moet de bal verwagten zegt 't spreekwoord. Waarom zou dan ook 'd eene of andere wargeest of liefhebber van krakeelen niets iets van 't zijne kunnen geven om goede justitie, voor hem zelf zo onontbeerlijk te zien plaatsvinden”.

Noot 43: H. A. Westrate heeft het in zijn boek „Gelderland in de patriottentijd” op bladzijde 66 niet over een vergadering van de ridderschap maar over een vergadering van de Staten van het Kwartier van Veluwe, die het predikaat van Poolse landdag kreeg toebedeeld.

Vervolgens bladzijde 42, het onderste gedeelte:

„In de kerspelen langs de IJssel werd in de 17e eeuw van 55 tot 85% van het verpachte bouwland garfpacht geheven. Of dat in de 18e eeuw nog steeds het geval was, is moeilijk na te gaan. Een aanwijzing is misschien dat de landerijen van de heer van Cannenburgh langs de IJssel in de 19e eeuw

hun pacht in nature opleverden". (noot 8). De bron in deze noot genoemd is het al eerder genoemde pachtboek (inv. nummer 524). Nu had de heer van Cannenburgh geen landerijen langs de IJssel. Met een beetje fantasie kunnen wij misschien het grondbezit van de van Isendoorns in Oene als „langs de IJssel" betitelen, maar hiervoor werd geen garfpacht betaald en maar twee boerderijen betaalden zaadpacht.

Wij bezoeken het bovenste gedeelte van bladzijde 107:

In Epe ging de municipaliteit zich ook bemoeien met buurschappen. Op aandringen van het nieuwe bestuur kreeg een groot aantal buurschappen alhier in 1796 voor het eerst op schrift gestelde buurrechten. (noot 11). Deze noot verwijst naar: A. S. de Blécourt „Buurrechten uit het schultambt Epe" in Verslagen en Mededelingen Vereniging tot uitgaaf der bronnen van het oudvaderlandsch recht, deel 7, 1924, en wel de bladzijden 503-507. Bladzijde 507 is niet correct en moet zijn 537. Op deze pagina vinden wij de buurrechten vermeld van zes buurschappen. Er komt maar één buurrecht voor dat in 1796 voor het eerst op schrift werd gesteld. Het bovengenaamde „groot aantal" buurschappen blijft dus beperkt tot de buurschap Vemde en Norel.

Bovenaan bladzijde 115 lezen wij:

Van een vijftal ambten of gemeenten in Nederveluwe, namelijk Ede, Barneveld, Nijkerk, Ermelo en Putten, zijn alle aanslagen overgeleverd. Van een aantal andere ambten, namelijk Heerde, Epe, Apeldoorn, Nijbroek en Voorst, konden alleen de hoogste aanslagen in de oude verponding nog worden achterhaald (noot 29). Deze noot verwijst naar noot 26 en daar lezen wij: Bataafs Frans archief Inv. nummer 3902 en 3903. „Helaas is inv. nummer 3903 na een eerste raadpleging zoekgeraakt. Alleen de aanslagen hoger dan f 100, — heb ik voor die tijd weten te noteren". Wij willen eens zien wat het zoekgeraakte nummer 3903 ons te melden heeft: Alle aanslagen verponding van de volgende plaatsen. 1. Apeldoorn, 2. Doornspijk, 3. Elburg, 4. Epe, 5. Hattem, 6. Heerde, 7. Marle, 8. Oldebroek, 9. Nijbroek, 10. Voorst en 11. Welsum. De gegevens stammen uit de eerste jaren na de Reactie schrijft de auteur. Waarom niet gewoon het jaar 1806 gehanteerd? Dat wij over dit jaar zo goed gedocumenteerd zijn heeft als oorzaak dat men een goede informatie wenste over de opbrengst van het laatste jaar van de oude verponding in verband met de in 1807 in te voeren nieuwe verponding. Voor personen die niet op tijd betaalden was geen pardon, een staatje van 4 augustus 1807, (in ditzelfde nummer 3903) somt een negental personen op die voor 189-15-10 aan boetes betaalden, waaronder F. C. Th. van Isendoorn à Blois die ook een boete moest betalen, namelijk 15-9-6.

Wij komen op bladzijde 124, onderaan:

In de Franse tijd liet de heer van Cannenburgh zien welke voordelen de positie van maire kon opleveren voor vooraanstaande grootgrondbezitters. In 1812 kwam de eerste kadastrale legger van het dorp Vaassen, alwaar de kern van het bezit van de Van Isendoorns zich bevond, tot stand. De opmeting van de landerijen was redelijk nauwkeurig, maar de taxatie van de waarde van de in cultuur gebrachte grond deugde van geen kant. De pachtwaarde van alle grond in het dorp zou in 1812 nog geen derde zijn geweest van die in de jaren twintig (zie bijlage 1). De heer van Cannenburgh bezat een kwart van alle landerijen in Vaassen en was de voornaamste profiteur van deze fraude. Verder slaagde de Maire van Isendoorn er in om de belasting die hij moest betalen voor de zestien papiermolens die hij bezat te verlagen tot twee derde van het oude niveau. De sterke daling van zijn inkomsten uit de verpachting rechtvaardigde volgens de municipale raad zijn actie (noot 23).

Nu het gedeelte dat zou worden gesteund door noot 23. Dit betreft Oud archief Epe de inv. nummers 147 en 159. Deze twee registers bevatten bezwaren tegen opgelegde belastingaanslagen, nummer 147 heeft betrekking op Epe en nummer 159 op Vaassen. In 147 komt op naam van Van Isendoorn à Blois één bezwaarschrift voor over de aanslag van een papiermolen en in 159 vijftien bezwaarschriften over de aanslag voor 15 papiermolens. Deze verzoeken om belastingverlaging moesten worden ingediend bij de controleur van de directe belasting. Deze stuurde het verzoek dan ter afhandeling door naar de maire en zettters van de betreffende mairie. Zij beoordeelden of de aangevoerde bezwaren correct waren en stelden de hoogte van de belastingverlaging vast. Van Isendoorn had daar geen enkele inspraak in. Zeker niet in Epe, maar ook niet in Vaassen waar dit werd behandeld door de adjunctmaire L. van Gerrevink en de repartiteur G. Terwel. In zijn verontwaardiging is het de promovendus ontgaan dat de belasting niet werd verlaagd tot twee derde van het oude niveau maar tot één derde van het oude niveau. Het is ook beslist niet waar dat Van Isendoorn de enige „geluksvogel” was. De sterke daling van de inkomsten uit de papiermakerij trof ook de eigenaren van andere papiermolens in Epe. In nummer 147 komen dan ook de eigenaren van zeven andere papiermolens aan het woord en komen voor een gelijke reductie in aanmerking.

Wij kijken even naar bladzijde 131, weer onderaan:

Hier is volgens de schrijver het oude huis Staveren afgebeeld. Blijkbaar heeft hij nog nooit een blik geworpen in het fraaie werk „Acht zwerfstenen uit het Gelders landschap, verschenen ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan

van de Stichting „Het Gelders Landschap” in 1979 en kennis genomen van het artikel van Mr P. J. W. Beltjes „Over Staverden en de witte pauwen”. De noot 8 onderaan bladzijde 116 vermeldt: n.b. In de middeleeuwen luidde de naam van het Veluwe goed „Staveren”, in de 16e eeuw kwam hiervoor Staverden in zwang.

Vervolgens bladzijde 132 bovenaan:

„Kemper was eigenaar van de zogenaamde „Amsterdamse kopermolen” in Vaassen op de oostelijke Veluwe en één van de eerste fabrikanten die zijn molen verbouwde tot een met stoomkracht aangedreven fabriek” (noot 33). Deze noot verwijst naar S. W. Verstegen en A. Kragten „De Veluwse kopermolens in de negentiende eeuw, een raadsel voor historiografen?” in Jaarboek voor de geschiedenis van Bedrijf en techniek deel 1 1984. In Ampt Epe nummer 71 van mei 1985 werd op de pagina's 14 tot en met 28 door ons reeds stelling genomen en discussie gevoerd met de schrijver tegen de bewering dat op de Amsterdamse kopermolen stoomkracht zou zijn gebruikt. . . Schrijver hecht echter totaal geen waarde aan de verklaringen van de burgemeester van Epe aan het Provinciaal Bestuur van Gelderland over de jaren 1851, 1852, 1853 en 1854 waarin hij verklaart dat in zijn gemeente geen stoomketels of stoomtuigen worden gevonden. Ook het gemeenteverslag over 1864 waarin de burgemeester verklaart dat de kopermolen haar hoofd heeft moeten buigen voor den alles overweldigden stoom en de produktie heeft gestaakt, heeft Verstegen niet van zijn dwaling kunnen afbrengen.

Bladzijde 138 bovenaan:

„Deze angst ten spijt was de positie van de dagloners misschien niet zo uitzichtloos als werd verondersteld. Pachtreesen van een tiental daglonersplaatsjes in de Gemeente Epe brengen aan het licht dat zij op de een of andere wijze in staat waren steeds hogere huren op te brengen. Na een korte inzinking in de pachtopbrengsten in de jaren rond 1820 tengevolge van de plotselinge duikeling in de graanprijzen na de Napoleontische tijd die de boeren deed besluiten om loonarbeid af te stoten, waren de huren in het midden van de 19e eeuw tot een hoger niveau gestegen dan omstreeks 1810 gebruikelijk was. Aangezien de lonen in deze tijd stabiel waren zou dit er op kunnen wijzen dat de dagloners beter in het arbeidsproces werden ingeschakeld dan in de Franse tijd toen er op het platteland weinig werk was te vinden. De landarbeiders verdienden meer en konden dus ook meer huur betalen”. Op deze wonderlijke redenering zullen wij hier maar niet ingaan maar zien waar volgens schrijver de rechtvaardiging van zijn verhaal te vinden is. Die moeten wij zoeken in tabel 6-4-1- op bladzijde 145. Gemaks-

halve doen wij dit maar meteen. Een opmerking vooraf: Wanneer hierboven wordt meegedeeld dat in de jaren rond 1820 een korte inzinking optrad in de pachtopbrengsten en men dit en verdere schommelingen in de pacht wil duidelijk maken dan kan dit natuurlijk nooit aan de hand van 10-jaarlijkse gemiddelden. Voor een goed overzicht eerst een weergave van de gegevens op bladzijde 145.

Bladzijde 145. Tabel 6-4-1-

Huren van daglonerplaatsjes in de gemeente Epe in de eerste helft van de 19e eeuw (1808-1867)

<i>De Gurriss 1</i>		<i>De Gurriss 2</i>		<i>De Kouwenaar</i>	
1808-1817	f 20,—	f 20,—	f 25,—		
1818-1817	f 20,—	f 20,—	f 00,—		
1828-1837	f 20,—	f 20,—	f 20,—		
1838-1847	f 20,—	f 20,—	f 41,—		
1848-1857	f 27,—	f ?? x	f 28,—		
1858-1867	f 32,—	f 31,—	f 39,—		
<i>De Haag</i>		<i>'t Geertje</i>		<i>te Niersen</i>	
1808-1817	f 45,—	f 24,—	f 17,—		
1818-1827	f 47,—	f 24,—	f 23,—		
1828-1837	f 49,—	f 23,—	f 24,—		
1838-1847	f 49,—	f 35,—	f 6,—		
1848-1857	f 49,—	f 40,—	f 30,—		
1858-1868	f 51,—	f 48,—	f 30,—		
<i>te Niersen 2</i>		<i>Den Isaac xx</i>		<i>aan de Lobrink</i>	
1808-1817	f 36,—	f 52,—	f 24,—		
1818-1827	f 36,—	f 37,—	f 3,—		
1828-1837	f 18,—	f 28,—	f 30,—		
1838-1847	f 36,—	f 45,—	f 48,—		
1848-1857	f 49,—	f 62,—	f 38,—		
1858-1867	f 41,—	f 45,—	f 35,—		

Bron: Archief Cannenburg inv. nummer 524

x vermoedelijk niet verhuurd

xx aangekocht in 1816, huur vastgesteld op f 52,— per jaar.

De lezer die meent dat er twee daglonersplaatsjes zijn geweest onder de naam „de Gurriss” moeten wij teleurstellen. Het was een boerderijtje bebouwd door twee gezinnen, maar dit terzijde. Wij hanteren dezelfde bron als de schrijver namelijk pachtboek 524.

De Gurris 1:

Pacht jaarlijks *f* 20,—
met ingang van petri 1850 *f* 30,—
met ingang van petri 1855 *f* 32,—

De Gurris 2:

Pacht jaarlijks *f* 20,—
met ingang van petri 1846 *f* 25,—
van de pacht over 1850 wordt betaald *f* 14,—
de pacht tot en met petri 1855 wordt geschonken
van de pacht verschenen petri 1858 wordt betaald *f* 15,50
met ingang van petri 1858 *f* 31,—

De Kouwenaar:

Pacht jaarlijks *f* 25,—
In maart 1816 wordt de pachter jachttopziener en heeft vrij wonen.
Met de verschuldigde pacht dus in feite een deel van zijn salaris
betaald.
met ingang van petri 1832 weer verhuurd voor *f* 30,—
met ingang van petri 1858 *f* 40,—

De Haag:

Pacht jaarlijks *f* 45,—
met ingang van petri 1816 *f* 47,— en waarom? pachter krijgt samen
met W. Lubberts de beschikking over 1/4 morgen, dus vergroting
van het gepachte land.
met ingang van petri 1822 *f* 48,50 en waarom?
Dit is voor een uitgeworpen stuk hegge, dus vergroting van het areaal
produktieve grond.
met ingang van martini 1856 *f* 51,14 en waarom?
voor uitbreiding van het verpachte met 66 roe bosgrond.
Over het pachtjaar 1830 werd een reductie verleend van *f* 7,—
wegens wateroverlast.

't Geertje:

Dit is geen daglonersplaatsje maar een stuk weiland, door de
Ontvanger Hendrik van Isendoorn Sr op 2 februari 1664 van Gede-
puteerden aangekocht en behoord hebbende tot de kloostergoede-
ren van Nazareth in Oene. In het midden van de 18e eeuw vererfde
dit op de familie van Isendoorn à Blois.

te Niersen 1:

Pacht jaarlijks *f* 10,— plus garfpacht 4e garve.
met ingang van petri 1812 *f* 24,— geen garfpacht meer.
over 1816 *f* 12,—

over 1817 *f* 00,—
met ingang van petri 1818 *f* 24,—
met ingang van petri 1819 *f* 29,—
met ingang van petri 1820 *f* 30,—
met ingang van petri 1822 *f* 31,— (extra kamp land).
met ingang van petri 1833 *f* 23,50
met ingang van petri 1834 *f* 10,—
met ingang van petri 1835 *f* 27,50
met ingang van petri 1836 tot en met petri 1845 pacht geschonken.
met ingang van petri 1845 *f* 20,—
met ingang van petri 1846 *f* 30,—

te Niersen 2:

Pacht jaarlijks *f* 36,—

Gedurende de gehele pacht periode is de pacht niet gewijzigd. De pacht werd echter heel onregelmatig betaald, zoals bij voorbeeld in 1841 voor de jaren 1833 tot en met 1835. In het begin van de jaren zestig was de pachter weer bij.

Den Isaac:

Dit perceel werd niet aangekocht in 1816 maar op 31 mei 1815 (archieff Cannenburgh inv. nummer 627) voor *f* 1.400,—

Pacht jaarlijks *f* 52,—

met ingang van petri 1822 *f* 40,—

met ingang van petri 1823 *f* 00,— geschonken

met ingang van petri 1824 *f* 40,—

met ingang van petri 1853 *f* 37,—

met ingang van petri 1856 *f* 25,—

boven de bovenvermelde pachtsommen kwam met ingang van martini 1837 *f* 8,— voor een extra akker bouwland

met ingang van martini 1841 nog *f* 5,— voor een uitgerooide bos

Verder met ingang van martini 1852 tot en met 1856 *f* 40,— voor hoiland

met ingang van martini 1856 tot 1867 werd deze *f* 40,— teruggebracht tot *f* 20,—.

Aan de Lobrink:

Pacht jaarlijks *f* 30,— en een zaadpacht van 9 schepel half rogge, half boekweit

pacht petri 1814-petri 1815 geschonken

Maart 1830 wordt laatste zaadpacht verantwoord.

met ingang van petri 1855 wordt de pacht verhoogd met *f* 5,— dakgeld en wordt de pacht dus *f* 35,—.

Tot slot bekijken wij nog even een opmerking onderaan tabel 6-4-1.

Schrijver deelt mee:

een tiende daglonersplaatsje, verhuurd vanaf 1817 voor f 35,— per jaar, het plaatsje bij de Grift, werd wegens vergaande bouwvalligheid in 1820 gesloopt.

Wat zegt het pachtboek:

Verhuurd vanaf petri 1809 voor jaarlijks f 15,— einde van de pachtperiode 1817.

Dit laatste pachtjaar werd eerst op 10 januari 1820 afgerekend.

Notitie van de verpachter:

N.B. dit huis is zo bouwvallig dat niet langer verpacht kan worden, met petri 1821 is W. Leerkes er uit gegaan. Pachtter woonde vanaf petri 1817 voor niets.

Tenslotte bladzijde 157:

„Een goede controle op taxatie van de gebouwde eigendommen, de huizen, boerderijen en molens, is mogelijk dankzij de boekhouding van de heren van Cannenburgh. Volgens deze bron ontving de eigenaar van dit kasteel aan pacht voor zijn zeventien papiermolens in de jaren 1808, 1809 en 1810, dus vóór de echte instorting van de papiermakerij in de Franse tijd, gemiddeld f 6380,— per jaar. Na aftrek van de pacht voor het waterrecht, dat niet werd belast, bedroeg de pacht voor molens (het getimmer) f 4465,—. De onderhoudskosten, volgens de boekhouding een kwart van de bruto-pachtsom oftewel f 1595,— moet hier nog van worden afgetrokken zodat de netto-pachtwaarde f 2870,— bedraagt. Volgens de belastingaanslag betaalde de heer van Cannenburgh f 602,— aan belasting voor de gebouwde eigendommen van zijn papiermolens (noot 14). Dit was één vijfde van de pachtwaarde na aftrek van een derde van de pachtwaarde voor onderhoud. Het bedrag van f 602,— staat dus voor een netto-pachtinkomen van f 3010,— slechts 5% hoger dan de inkomsten volgens de boekhouding”.

Noot 14 geeft als bron Oud archief Epe inv. nummer 159. In dit register van de gemeente Vaassen vinden wij vijftien requesten van F. C. Th. van Isendoorn à Blois inzake de vermindering van belasting voor vijftien papiermolens. In de gemeente Vaassen lagen zestien papiermolens maar de beide Rollekootsmolens werden tegelijk aan één pachtter verpacht. Deze Vaassense molens brachten samen aan pacht ongeveer f 6340,— op. De totaal verschuldigde belasting was afgerond 530 francs dat wil zeggen ongeveer f 252,—. De belasting werd teruggebracht tot 188 francs derhalve f 89,30, dus tot ongeveer een derde van het oude bedrag. De zeventien-

de papiermolen lag in de gemeente Epe en in het Oud archief Epe vinden wij in inv. nummer 147 dat de voor deze molen vastgestelde belasting van 35 francs 49 centimes werd teruggebracht tot 10 francs dus f 4,75.

Aan elk bezoek dient een einde te komen en wij willen er tenslotte onze verbazing over uitspreken dat de schrijver op zo'n nonchalante wijze omgaat met de reputatie van personen als Frederik Carel Theodoor van Isendoorn à Blois, door uitdrukkingen als „*flagrante fraude en profiteur*” te gebruiken. Met betrekking tot de vaststelling van belastingaanslagen wordt hem een invloed toegerekend die de Maire van de gemeente Vaassen beslist niet bezat.

J. H. Gunning als Maire van Apeldoorn te betichten als keizerlijk gezind alleen op het feit dat er op zijn fabriek onder andere papier werd gefabriceerd met als watermerk een portret van de Franse keizer met het opschrift „Napoleon Keizer der Franschen, Koning van Italien”, getuigt al evenmin van de nodige zorgvuldigheid.

Bijzonder jammer dat de historische literatuur uitgebreid is met een boekwerk dat zo de kenmerken draagt van slordig en onzorgvuldig bronnen gebruik.

In zijn woord vooraf (bladzijde 8) schrijft de promovendus over de samenwerking met zijn promotor „*zijn doelgerichte kritiek zorgde ervoor dat mijn draf niet overging in galop*”.

Stapvoets was misschien beter geweest!

W. Terwel.

Uitnodiging: Lezing herengoederen op de Veluwe

Na de jaarvergadering op 31 oktober 1991 moest de voorzitter meedelen dat de lezing „Herengoederen op de Veluwe” door ziekte van de spreker E. de Jonge niet door ging.

WS Gelukkig sprong de heer Schut te hulp door een geïmproviseerde „lezing” over dialect te houden. (Een uitgebreid artikel hierover kunt u in de komende nummers verwachten).

De heer de Jonge heeft aangeboden om alsnog naar Epe te komen om zijn lezing te houden. Wij nodigen u daarom uit op donderdag 23 april 1992 in de Eper Gemeente Woning om 20.00 uur. Introducees zijn welkom. Zij betalen f 2,50. Het bestuur hoopt een groot aantal leden en introducees te mogen begroeten.

Uniek document

Ook Vaassen krijgt zijn kadastrale Atlas 1832

In Ampt Epe nummer 89 (december 1989) werd de Kadastrale Atlas van Vaassen al aangekondigd, althans dat de werkzaamheden daartoe in gang gezet waren. Thans zijn de voorbereidingen op deze atlas zo goed als afgerond. De kadastrale gegevens zijn verwerkt en de gemeente Epe heeft het voornemen de atlas in de vorm van subsidie te ondersteunen waardoor de Atlas Vaassen dit jaar kan verschijnen. Hiermee krijgt de (plaatselijk) historisch geïnteresseerde een uniek document in handen omdat hier voor het eerst een gedetailleerd kaartbeeld wordt gecombineerd met een uitgebreide persoonsregistratie. Deze tot nu toe vrij ontoegankelijke belangrijke bron komt hiermee in een handzaam formaat ter beschikking. De waarde van de atlas moge blijken uit de schier onuitputtelijke bron voor een veelheid van onderzoeksvormen, zowel voor de professional als de amateur. Enkele voorbeelden:

- Historisch-geografisch onderzoek naar nederzettingsgeschiedenis en landschapsonwikkeling;
- Onderzoek naar eigendomsverhoudingen, gebruik en waarde van grondrechten op gronden en wateren;
- Onderzoek naar ontwikkelingen van de land-, bos- en tuinbouw;
- Onderzoek naar de geschiedenis van woonhuizen, bedrijfsgebouwen, monumenten enz.;
- Archeologisch onderzoek;
- Genealogisch onderzoek.

Inrichting van het Kadaster.

Grond is altijd een belangrijk goed geweest. Wie grond had, telde mee in de maatschappij. In vroeger dagen was grond een belangrijke produktiefactor en werd beschouwd als de zekerste vorm van vermogen. Grootgrondbezitters in het feodale verleden (middeleeuwen) waren de kerk en de adel. De verdeling van land (leenstelsel) was een zaak waarmee alleen zij zich bezig hielden. Hoewel in de loop der tijd in betekenis afgenomen zal het feodalisme pas afgeschaft worden door de Franse Revolutie. Toen meer partijen met grond te maken kregen, groeide ook de noodzaak om grondeigendom te laten registreren.

Zowel het Kadaster als de Openbare Registers zijn van Franse oorsprong. De opdracht tot inrichting van een Kadaster werd door Napoleon gegeven met als doel een rechtvaardiger heffing van de grondbelasting. Met de

kadastrering is in 1809 in Frankrijk een begin gemaakt. Toen ons land in 1810 bij het Franse keizerrijk werd ingelijfd had dat tot gevolg dat de Franse wetgeving ook hier werd ingevoerd. De Franse wetgeving inzake het Kadaster werd op 1 maart 1811 in Nederland van kracht. De val van het Franse keizerrijk in 1813 heeft de kadastrering enkele jaren vertraagd. Bij Koninklijke Besluiten en circulaires werd aangedrongen op meer voortvarenheid. In 1832 tenslotte zijn de kaarten en registers voor het hele land klaar (met uitzondering van Limburg dat pas in 1839 een Nederlandse provincie is geworden). Het huidige systeem van het Kadaster is nog steeds gebaseerd op de uit 1832 ingevoerde gegevens.

Oppervlakte en uitvoering.

In 1832 is Vaassen in oppervlakte ruim 3883 hectare groot. Deze oppervlakte is verdeeld in acht sectie die weer zijn onderverdeeld in 3200 percelen en 230 eigenaren. Het recht van opstal komt in Vaassen ook voor.

De kadastrale atlas Vaassen zal bestaan uit één portefeuille - met goudkleurige opdruk - waarin twee boeken (oblong), zeventien losbladige minuutplannen en één overzichtskaart.

Tekstboek.

Het tekstboek geeft behalve een inleidend hoofdstuk van de voorzitter der Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland, de heer N. Heijligenberg, een gedetailleerde toelichting op De Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers van de hand van de heer J. van Eck. Hij gaat uitgebreid in op de voorgeschiedenis en oprichting van het Kadaster, doelstelling en taak, het verzamelen van gegevens enzovoort. De lezer krijgt uit dit hoofdstuk de nodige informatie over de totstandkoming en het functioneren van het (oude) kadaster. Hoofdstuk 3 van het tekstboek is geheel gewijd aan de kadastrale gemeente Vaassen. Streekarchivaris G. Kouwenhoven en ondergetekende beschrijven hierin de grenzen van 1832, de secties, de driehoeksmeting, de soorten van eigendom, de gebouwde eigendommen, de rechten, de eigenaren en verleden en heden. Dit hoofdstuk wordt ondersteund door tabellen, diagrammen en een groot aantal foto's. Als bijlage wordt integraal opgenomen het Proces-Verbaal van grensbepaling (1831) van het grondgebied der gemeente Vaassen. Een lijst met aanbevolen literatuur sluit het boekwerk.

Kadastrale gegevens.

Het tweede boekdeel bestaat uit de kadastrale gegevens met vooraf een toelichting op het gebruik en de tarieflijst voor de heffing der grondbelasting. Na de gegevens der Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel (O.A.T.) (uit deze

tafel worden opgenomen het perceelnummer, de soort der eigendommen – bouwland, weiland enz. – de grootte in hectare, de belastingklasse, het belastbaar inkomen op de gebouwde eigendommen en de namen der eigenaren) is het overzicht van de slotsommen per sectie volgens de algemene verzameling van de O.A.T. opgenomen en tot slot de alfabetische lijst van grondeigenaren. Deze „Alfabetische Lijst” bevat namen van eigenaren die in de O.A.T. niet voorkomen. Tussen de eerste opmaak van de kadastrale gegevens in Vaassen en de inwerkingtreding van het Kadaster (1832), zijn enige jaren verlopen. In die tussentijd hebben bij 59 eigenaren mutaties in het eigendom plaatsgevonden. Hiervan hebben negentien eigenaren vóór of in 1832 al hun bezittingen in Vaassen verkocht. Zij komen in de O.A.T. dus niet meer voor. Een gedeelte van dit bezit gaat naar reeds bestaande eigenaren maar er komen ook nieuwe eigenaren bij. Een specificatie en aanvulling op de naamlijst wordt opgenomen en zal nader worden toegelicht.

Kaarten.

De minuutplans en de O.A.T.'s vormen de eerste en volledige administratie van onroerend goed in Nederland. Minuutplans zijn de oorspronkelijke kaarten van het Kadaster waarop alle gronden met bebouwing, wegen en wateren zijn ingetekend. De schaal van de kaarten – voor wat Vaassen betreft – is 1:2500 voor de meer verkavelde secties en 1:5000 voor gebieden met woeste gronden, zoals bossen en heidevelden. Evenals de meeste Veluwe kadastrale minuutplans zijn ook die van Vaassen in slechte staat. Tijdens de Slag om Arnhem heeft men uit voorzorg de plans – die werden bewaard op de kamers van de verschillende landmeters in het gebouw van het Kadaster te Arnhem, enkele honderden meters van de in september 1944 hevig omstreden Rijnbrug – naar de kelder van het gebouw overgebracht. Het gebouw van het Kadaster werd tijdens de oorlogshandelingen niet verwoest, maar het noodlot wilde dat de kelder onder (riool)water is komen te staan. Verscheidene kaarten zijn hierdoor verloren gegaan of gedeeltelijk onherstelbaar beschadigd. Op alle kadastrale plans van Vaassen zijn sporen te vinden van dit fatum. De slechte staat waarin de kaarten verkeren heeft overteekenen noodzakelijk gemaakt. Daarbij is rekening gehouden met verkleining van het oorspronkelijke formaat ca 70x100 cm naar A3-formaat, zodat de belettering en becijfering van de perceelsnummers nog duidelijk leesbaar zijn. Het tweede blad van sectie H (Heggerenk), is het zwaarst beschadigd (zie afbeelding). Dit blad is grotendeels ten behoeve van de kadastrale atlas Vaassen gereconstrueerd. Ook de overzichtskaart van Vaassen is grotendeels gereconstrueerd.

Dit plan geeft het totaaloverzicht van de gemeente met de indeling der sectie. Oorspronkelijk dateert deze kaart uit 1827 maar in de loop der jaren zijn verschillende in cultuur, bebouwing enz. op de kaart bijgewerkt waardoor de situatie anno 1832 nauwelijks meer te herkennen is. Dit betreft vooral het gebied in sectie E, de heide.

Secties.

In 1832 komen in Vaassen de volgende acht secties voor:

Sectie A	het Broek
Sectie B	den Ganzen Emmer
Sectie C	het Dorp
Sectie D	de Wan Enk
Sectie E	de Heide
Sectie F	Niersen
Sectie G	de Cannenberg
Sectie H	Hegger Enk.

Sectie A heeft de meeste percelen: 671 en een oppervlakte van 507 hectare. Sectie E is veruit de grootste in oppervlakte: 1791 hectare. Dat het hier in hoofdzaak om uitgestrekte heidevelden gaat moge duidelijk zijn. Slecht 139 percelen telt deze sectie. De gekozen namen van sommige secties - maar ook enkele op de plans voorkomende andere namen - zijn uitermate vreemd te noemen. Wat te zeggen van „den Ganzen Emmer”, genoemd naar de boerderij de Ganzenebbe of „de Cannenberg”, genoemd naar kasteel de Cannenburgh? Met „Geilmolens” wordt Geilmolens bedoeld. Het is vrijwel zeker dat de namen der secties gekozen zijn door de landmeter-delimitateur A. U. Machen en de gemachtigde P. de Bruin, die ook betrokken is geweest bij de grensbepaling. Het was gebruikelijk dat na het bepalen van de grenzen de landmeter en de afgevaardigde van de desbetreffende kadastrale gemeente - dit was meestal dezelfde persoon (de burgemeester of beëdigd afgevaardigde) die de landmeter ook bij diens grensbepaling vergezelde - opnieuw het terrein verkenden om het grondgebied in secties te verdelen. Daarbij werd dan meteen een naam het de betreffende sectie toegekend. Beide heren waren overigens niet afkomstig uit Vaassen (P. de Bruin was woonachtig in Epe)! Helaas is het Proces-Verbaal van sectie-indeling van Vaassen niet aanwezig in het Kadaster te Arnhem.

Afwijkingen en tenaamstelling.

Bij de oorspronkelijke opmaak van de Kadastrale gegevens, met de daarbij behorende eigenaren, zijn drie afzonderlijke registers waarin namen van dezelfde eigenaren voorkomen:

1. In de Alfabetische Naamlijst die voor in de Kadastrale Legger, Eerste gedeelte, is opgenomen.
2. In de Kadastrale Legger met hun artikelnummer.
3. In de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel.

Onderlinge vergelijking geeft verschillen in spelling van de namen der eigenaren. Enkele voorbeelden:

- W. Loogen is dezelfde als W. Loging,
- Johannes Adlerhof blijkt dezelfde te zijn als Hendrik Adelaarhof.
- De predikant van de Waalse Gemeente te Arnhem A. J. Kronenberg is ook bekend als landbouwer H. Kroonenburg.
- Het wordt nog ingewikkelder wanneer een patroniem wordt gebruikt; Willem Hermannus Overbosch blijkt dezelfde persoon als Hermanus Willems!

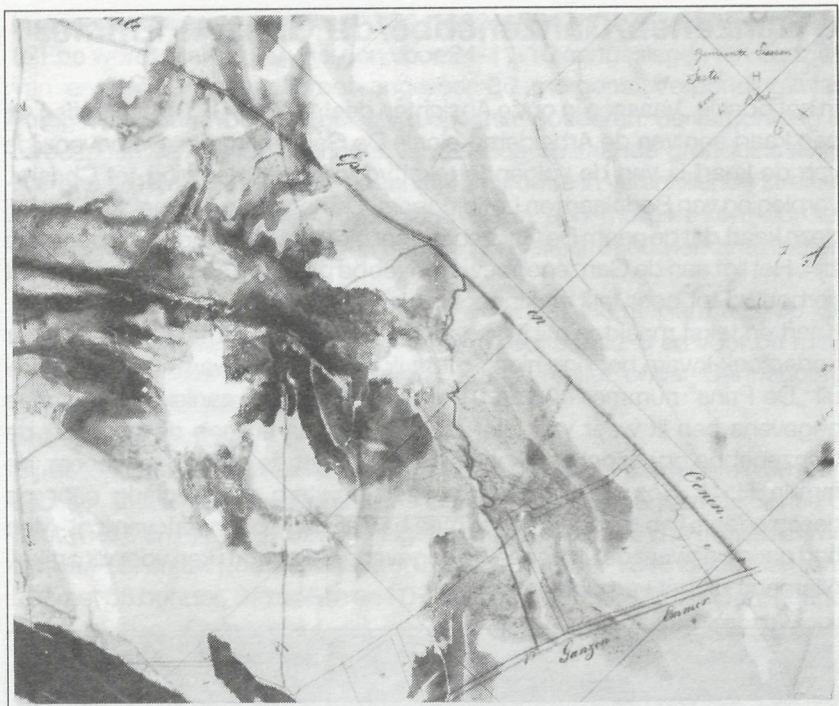
Vaassen vormt overigens hierin geen uitzondering. In praktisch alle kastrale gemeenten komen min of meer dergelijke discrepanties voor. Hoewel de verschillen in naamgeving in Vaassen wel heel nadrukkelijk aanwezig zijn. Bij elke eigenaar hoort een artikelnummer. Sommige eigenaren komen in Vaassen onder meerdere nummers voor. Zo staat één van mijn voorvaders vermeld onder de artikelnummers 218 en 220. In de Legger heet hij Johannes Wolters; in de O.A.T. Johannes Wouters en officieel moet het zijn Johannes Wolters van der Weij. Met name de soms grote verschillen in de tenaamstelling deden mij besluiten de gehele Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel per eigenaar op zijn bezit te controleren. Dit is een zeer tijdrovend werk geweest.

A. C. S. Wolters van der Weij.

Voorintekening op de atlas Vaassen.

Nu reeds kan worden ingeschreven op de Kadastrale Atlas Vaassen 1832. De prijs van de complete atlas is bij voorintekening f 60,— inclusief verzendkosten. Bovendien worden de namen van voorintekenaars in een aparte lijst in de atlas opgenomen. Na verschijning kost de atlas waarschijnlijk f 70,— exclusief verzendkosten. De oplage van de atlas wordt bepaald door het aantal voorintekenaars. Na verschijning zal de voorraad minimaal zijn.

U kunt uw bestelling, voorzien van uw handtekening, vóór 15 mei 1992 zenden aan: Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland, Lovinklaan 6, 6821 HX Arnhem. Zoals de planning er nu uitziet zal de Kadastrale Atlas Vaassen 1832 na de zomervakantie verschijnen.

Tweede blad van sectie H. Hegger Enk. Zowel het linker als rechter deel van dit plan is verloren gegaan. Het restant is zwaar beschadigd waardoor reconstructie van sommige percelen noodzakelijk was ten behoeve van de kadastrale atlas Vaassen, 1832.

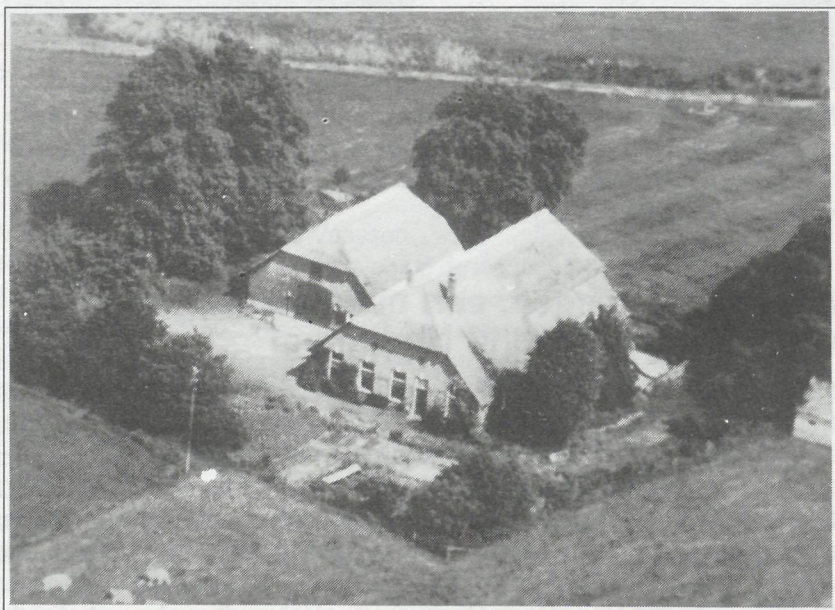
Alledaagse dingen, een nieuw tijdschrift voor cultuurminnend Nederland

Aldus de aanhef van het voorwoord van de eerste aflevering van dit nieuwe tijdschrift van de Stichting Nederlands Centrum voor Volkscultuur te Utrecht. Alledaagse dingen wil goede artikelen publiceren die ook voor niet-deskundigen begrijpelijk zijn. Voorts geeft het achtergrondinformatie over tentoonstellingen, studiedagen en boeken en een uitgebreide agenda ervan. Het eerste nummer ziet er veelbelovend uit. Iedereen vindt wel iets van zijn gading. De abonnementsprijs is f 55,— per jaar voor 8 nummers. Inlichtingen bij het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, Lucasbolwerk 11, 3512 EH Utrecht.

d'Ganzeneb/Ganzenebbe/de Ganzen Emmer

In het boekje „Vaassen in oude Ansichten deel 1” door G. J. Palm treffen wij een kaart aan van de Arbeiders-kolonie De Ganzenemmer. De bovenzijde van de kaart is van de volgende tekst voorzien: Vereeniging tot Christel. verpleging van Bedelaars en Landloopers. De heer Palm vermeldt verder bij deze kaart dat de naam De Ganzenemmer niet juist is, dit moet Ganzenebbe zijn. Het ligt aan de Ganzenebbeweg, (Nebbe betekent snavel). Thans is het verbouwd tot boerderij en kippenhouderij.

Kaart en tekst maakten mij telkens weer nieuwsgierig, maar tot een nader onderzoek kwam het nog niet. Totdat ik in het bezit kwam van een artikel uit „De Prins” nummer 40 van 31 maart 1906. Naar aanleiding van deze gegevens ben ik weer wat later op pad gegaan en heb de boerderij de Ganzenebbe opgezocht en kennis gemaakt met de huidige bewoners, de familie H. J. Bos. De familie was zelf ook erg nieuwsgierig naar de geschiedenis van de boerderij en men had al enig spuurwerk verricht. Men had geen bezwaar dat ik bepaalde gegevens ging gebruiken voor dit artikel. Allereerst uit het verpondingsregister.

Ganzenebbe.

In de verpondingsregisters van 1660, 1663, 1664 en 1675 van de gemeente Epe wordt Marten van Heijden voor 24-11-10 aangeslagen ten aanzien van erve 'd Ganzeneb groot ongeveer 30 morgens. Verponding was vroeger de naam voor een belasting op vaste goederen: de verponding is te beschouwen als de voorloper van de nog bestaande grondbelasting. Morgen is een oude landmaat waarvan de grootte in verschillende streken zeer uiteenloopt (eigenlijk zoveel land als in één morgen kon worden geploegd). De Gelderse morgen bedroeg ongeveer 8700 vierkante meter. Liberale Gift.

In de lijst van de Liberale Gift van 1748 moet Gerrit Harmens op de Ganzenebbe mede voor zijn vrouw Maria Gerrits 0-12-0 en voor de mejit Hendrikje Jacobs 0-6-0 betalen. Zijn knecht, Ruijter onder Cannenburg geworden, is absent.

Kadaster gegevens.

Bij de oprichting van het kadaster in 1832 wordt de gemeente Vaassen sectie A „het Broek” en sectie B „de Ganzen Emmer” genoemd. (Sectie C heet „het Dorp”) Sectie B253 is eigendom van de heer Vos (rentenier) en omvat Huis en Erf („de Ganzeneb”). Op 22 november 1845 is „de Ganzeneb” met 55 bunder, 37 roeden en 70 ellens begroot op 7080 gulden, geërfd door de heer Dompelaar, lid van de raad der stad Elburg. De heer Dompelaar is een neef van de heer Vos. In 1859 koopt de heer J. Geerling B253 via artikel 640/44. In 1877 erven de familie Geerling via artikel 1045/45.

In 1897 en 1898 vindt herbouw plaats en wordt het sectie B 952.

In 1905 verwerft de Nederlandse Vereniging tot Christelijke verpleging van bedelaars en landlopers „de Ganzenemmer”. Een zekere Mart doet hierover als volgt verslag in „De Prins”:

„De Vereeniging tot Chr. verzorging van bedelaars en landloopers, wees Vaassen aan als de plaats waar haar tweede kolonie zou verrijzen, en met veler steun, en niet het allerminst ook dank zij den voorbeeldigen ijver van haar directeur, de heer J. Wilbrink, mocht het gelukken dit plan tot uitvoering te brengen. In het voorjaar van 1905 werd te Vaassen de boerderij „de Ganzenemmer”, met uitgestrekte weilanden en heidevelden - te zamen ruim 70 H.A. - aangekocht en reeds enkele maanden later in gebruik genomen. Hoeve en veestallen bleken nog in goede staat, doch voor de opname van de bedelaars en landloopers, wier lot de Vereeniging zich aantrekt, was de stichting van een geheel nieuw gebouw, waarin slaap- en conversatiezaal, badgelegenheden, keukens enz., noodzakelijk. Ook dit verrees na verloop van niet te langen tijd en zoo kon weldra met den ontginningsarbeid worden aangevangen. Wie nu Vaassen bezoekt en even

een kijkje gaat nemen op de Ganzenemmer, kan er een allerbedrijvigst schouwspel gadeslaan. De verpleegden, er zijn er op 't oogenblik een 30-tal, benevens 33 op 't Hoogeland, hebben reeds 15 H.A. woeste grond ontgonnen en zijn nog voortdurend bezig, met behulp van Rud-Sack's ploegen en andere nieuwe landbouwwerktuigen, de dorre velden in cultuur te brengen, aanvankelijk reeds met het beste succes. 't Is een lust de zwervers, die uit alle plaatsen naar dit toevluchtsoord kwamen, aan het werk te zien, verkwikkend ook hunne avondbijeenkomsten bij te wonen, omdat zij getuigen van het vele goede, dat de Vereeniging onder deze paria's van allerlei geloof en herkomst weet tot stand te brengen. Natuurlijk valt er op de Ganzenemmer ontzaglijk veel te doen. De deels verwaarloosde, deels totaal verwilderde velden, waarop slooten, afwateringskanalen, kortom alles ontbreekt, vereischen enorme werkkraft, terwijl de arbeid met beperkte middelen, zoo zuinig mogelijk moet geschieden. Maar is de Vaassensche woestenis eenmaal in een welige landouw herschapen, dan zal op dezen invruchtbaren grond, de kolonie er ook ruimschoots de vruchten van plukken".

Tot zover Mart.

Ganzenebbe tijdens de 2e Wereldoorlog.

Z.K.H. Prins Hendrik aanvaardde destijds welwillend het beschermheerschap van de vereniging. Men hoopte met dit voorgaan van de prins dat zeer veel mannen van stand en vermogen hun geld en toewijding aan deze instelling gingen geven.

In 1911 koopt de heer Witkamp het geheel. In 1919 wordt het geheel in 34 percelen geveild. Op deze veiling kopen de heren H. P. van Laar en J. Kwakkel Gerritszoon 9 ha 16 a en 90 ca en de boerderij. Op 27 augustus 1919 komt dit bezit in handen van de heer T. H. van 't Erve. Op 28 september 1931 komt er na het overlijden van de moeder een boedelscheiding tussen T. H. en A. H. van 't Erve. Op 16 december 1938 koopt de heer A. J. Mentink de boerderij met enkele stukken grond.

Op 11 februari 1972 koopt de heer J. Jongeneel de boerderij „Ganzenermer” met bedrijfsopstallen, erf en tuin van de heer A. H. van 't Erve. (Vermoedelijk is de overdracht Mentink van 't Erve via ruiling gegaan). Na het overlijden van de heer Jongeneel op 16 maart 1979 komt „de Ganzenebbe” in het bezit van zijn vrouw. Op 22 september 1982 koopt, de huidige eigenaar, H. J. Bos „de Ganzenebbe”.

Frans Schumacher.

Werkschema voor de archivaris van het Streek-archivariaat Noord-Veluwe 30 maart - 19 juni 1992

week	datum	Hatterm	Heerde	Epe
14	30/03-03/04			x
15	06/04-10/04		x	
16	13/04-17/04	x		
17	20/04-24/04			x
18	27/04-01/05	x		
19	04/05-08/05	x		
20	11/05-15/05		x	
21	18/05-22/05			x
22	25/05-29/05	x		
23	01/06-05/06	x		
24	08/06-12/06			x
25	15/06-19/06		x	

Vanwege de arbeidstijdverkorting is het voor bezoek op de vrijdagen gewenst een telefonische afspraak te maken. Mensen die van ver moeten komen worden geadviseerd ook voor andere dagen even te bellen. Telefoon Hatterm 05206-31660, Heerde 05782-9494, Epe 05780-15800).

Inhoud

Reizen en postverzending van en naar Tongeren in de 19e eeuw (1) door J. Kreffer	1
Historisch overzicht van de tot standkoming van diverse kaarten in de gemeente Epe (3) door F. Zandstra	4
TAA-RE: weer een oplossing door W. van Putten	5
Op kritisch bezoek bij „gegoede ingezetenen” door W. Terwel	7
Uitnodiging: Lezing herengoederen op de Veluwe	17
Uniek document: Ook Vaassen krijgt zijn Kadastrale Atlas 1832 door A. C. S. Wolters van der Weij	18
Alledaagse dingen	23
d' Ganzeneb/Ganzenebbe/de Ganzen Emmer door Frans Schumacher	24
Werkschema voor de archivaris van het Streekarchivariaat Noord-Veluwe 30 maart 1992 - 19 juni 1992	28

